

Humboldt'un *Ergon/Energieia* Kavramları Üzerine: Saussure'ün *Langue/Parole* Ayrımıyla Karşılaştırmalı Bir Okuma On Humboldt's Concepts of *Ergon* and *Energieia*: A Comparative Reading of Saussure's *Langue/Parole* Distinction

Gülden UÇAR¹

Humboldt'un *Ergon/Energieia* Kavramları Üzerine:
Saussure'ün *Langue/Parole* Ayrımıyla Karşılaştırmalı
Bir Okuma

Özet

Dil, hem toplumsal hafızada yer alan kalıplaşmış yapılarla hem de bireysel kullanımda ortaya çıkan yaratıcı söylemlerle şekillenen çok yönlü bir varlıktır. Dilin bu yönünü açıklamak üzere Wilhelm von Humboldt, dili *ergon* ve *energeia* ayrımıyla anlamaya çalışırken; Ferdinand de Saussure ise benzer biçimde *langue* ve *parole* kavramlarına başvurmuştur. Bu makalede, Humboldt'un *ergon/energeia* ikiliği ile Saussure'ün *langue/parole* ayrımını kuramsal dayanakları, düşünsel arka planları ve yöntemsel yaklaşımları doğrultusunda karşılaştırmalı olarak incelenmiş; iki yaklaşımın benzeştiği ve ayrıldığı noktalar tartışılmıştır. Çözümlemeler, her iki düşünürün de dili çift kutuplu bir yapı üzerinden tanımladığını; ancak bu kutupları nasıl kavramsallaştırdıkları, aralarındaki ilişkiyi nasıl kurdukları ve bu ayrımı hangi kuramsal amaçlarla kullandıkları bakımından belirgin farklılıklar taşıdığını ortaya koymuştur. Humboldt'ta *ergon* ve *energeia* birlikte işleyen, sürekli dönen bir süreci betimlerken; Saussure'de *langue* ve *parole* analitik olarak kesin çizgilerle ayrılmıştır. Bu yönüyle çalışma, dilin durağan ve değişken yanlarını açıklama çabalarının felsefi ve bilimsel gelenekler doğrultusunda nasıl şekillendiğini göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Yapısalcılık, Dilsel ikilikler, Kuramsal dilbilim, *Langue/Parole*, *Ergon/Energieia*

Makale Türü: Araştırma

On Humboldt's Concepts of *Ergon* and *Energieia*: A
Comparative Reading with Saussure's *Langue/Parole*
Distinction

Abstract

Language takes shape through both the established structures of collective memory and the creative expressions of individual use. To make sense of this multifaceted nature, Wilhelm von Humboldt approached language through the distinction between *ergon* and *energeia*, while Ferdinand de Saussure offered a similar framework with his concepts of *langue* and *parole*. This article compares these two theoretical pairs, not only in terms of terminology but also by exploring the philosophical underpinnings and methodological approaches behind them. Although both thinkers describe language as a dual system, they differ notably in how they define the components of this duality, how they understand the relationship between them, and what purpose the distinction serves in their work. For Humboldt, *ergon* and *energeia* form a constantly evolving process, whereas Saussure's *langue* and *parole* are separated by clearer analytical boundaries. By tracing these differences, the study highlights how various intellectual traditions have shaped different ways of thinking about the stable and changing aspects of language.

Key Words: Structuralism, Linguistic dichotomies, Theoretical linguistics, *Langue / Parole*, *Ergon / Energieia*

Paper Type: Research

1 Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Batı Dili ve Edebiyatları Bölümü, ORCID: 0000-0002-1627-8889

Makale Geliş Tarihi (Received): 04.09.2025 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 20.10.2025

1. Giriş

Dil, insanın dünyayı algılayışını, düşüncesini ve kendini ifade edişini biçimlendiren en temel etkinliklerden biridir. Dilin doğasına, işleyişine ve anlam üretim süreçlerine ilişkin sorular, 18. yüzyıl sonundan itibaren hem felsefi hem de bilimsel gelenekler içerisinde farklı yaklaşımların doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Wilhelm von Humboldt ve Ferdinand de Saussure, modern dilbilim düşüncesinin iki önemli dönüm noktasını temsil ederler.

Humboldt'un dil felsefesi, dili yalnızca toplumsal bir araç ya da sistem olarak değil, insan düşüncesinin oluşum süreciyle bütünleşmiş canlı bir etkinlik olarak ele alır. Bu anlayışını açıklamak için iki temel kavramdan yararlanır: *ergon* (ürün) ve *energeia* (etkinlik)². *Energeia*, dilin her bireysel söylemde yeniden üretilen, yaratıcı ve etkin yönünü ifade ederken; *ergon*, belirli bir tarihsel anda topluluk tarafından paylaşılmış ve kısmen sabitlenmiş dilsel ürünü tanımlar.

Saussure (1916/1995) ise dili farklı bir kuramsal çerçevede, *langue* ve *parole* (dil/söz) ayrımıyla açıklar. *Langue*, bir topluluk tarafından paylaşılan ve kuralları toplumsal uzlaşmaya dayalı olarak belirlenmiş dil sistemidir. *Parole* ise bu sistemin bireyler tarafından gerçekleştirilen somut ve kişisel kullanımlarını ifade eder.

Her iki düşünür de dilsel olguyu açıklamak için ikili bir yapı önerir; ancak bu ikilikler, epistemolojik yönelimler, tarihsel bağlamlar ve kuramsal hedefler açısından önemli farklılıklar barındırır. Humboldt'un romantik ve felsefi çerçevesi, dili insanın düşünme biçimini ve kültürel dünyasını kuran antropolojik bir görüngü olarak ele alır. Buna karşılık Saussure, yapısalcı yaklaşımıyla dili, içsel kuralları ve ilişkileri üzerinden bilimsel olarak nesneleştirilebilir bir gösterge sistemi şeklinde inceler. Bu ayrımlarına rağmen, iki yaklaşım arasında belirli düzeylerde benzerlikler de bulunmaktadır.

Bu iki yaklaşımın modern dilbilim üzerindeki etkileri oldukça geniş olmakla birlikte, aralarındaki ilişki çoğunlukla sınırlı bir çerçevede ele alınmıştır. Rumen kökenli dilbilimci Eugenio Coseriu, *langue/parole* ile *ergon/energeia* kavramlarını *evrensel konuşma yetisi*, *tarihsel dil* ve *bireysel söylem* olmak üzere incelediği kendi üç düzeyli dil modeli içinde ilişkilendirmiş; ancak amacı kapsamlı bir kuramsal karşılaştırma sunmaktan çok, bu kavramları kendi modelini açıklayan araçlar olarak kullanmak olmuştur (Coseriu, 1958/1978). Buna karşılık Fransız düşünür Claudine Normand (2000/2004), *Saussure* adlı kitabında Saussure'ü yalnız "katı yapısalcı" bir çerçeveye hapsetmeyip konuşan özne (*sujet parlant*) ve öznenin bilinci (*conscience du sujet parlant*) kavramlarını merkeze alarak okur. Bu okuma, dili yalnızca nesnel

² Bu makalede *ergon/energeia* ve *langue/parole* kavram çiftleri, literatürde yerleşmiş teknik terimler olmaları ve Türkçe karşılıklarının kavramların özgül anlam boyutlarını tam olarak yansıtmaması nedeniyle çevrilmeden, orijinal dillerindeki biçimleriyle kullanılacaktır.

bir sistem olarak değil, onu konuşanların sürekli söylem etkinliği (*activit  des locuteurs*) içinde işleyen bir edim olarak düşünmeyi gerektirir. Buradan hareketle Normand (2004), Saussure’n dil duygusu (*sentiment linguistique*) ve dil bilinci (*conscience linguistique*) vurgusunu, Humboldt’un *energeia* kavramıyla kavramsal bir düzlemde yan yana getirir: dil sistemi (*langue*), ancak bu özne-merkezli pratik (*parole*) içinde görünür h le gelir; bu işleyiş fikri, Humboldt’un *energeia* anlayışına yakındır. Böylece Saussure’n düşüncesindeki öznel/işleyişsel boyut, Humboldt’un “dil = etkinlik” vurgusuyla yan yana okunur. Kısacası, Normand’ın katkısı, *langue/parole* ile *ergon/energeia*yı zdeşleştirmekten ziyade, Saussure’n özne-bilinç vurgusunu Humboldt’un *energeiası*yla kavramsal bir köprü üzerinden birleştirmesidir. Buna ek olarak Lucien Tesni re (1959: 6), bu kavram çiftine kısaca değinir. “Stemma” adını verdiği bağımlılık şemasını, konuşma sırasında kurulan szdzimsel bağlantıları gösteren bir çizim olarak tanımlar ve bunu *parole*’n ifadesi olarak konumlandırır. Bu konuşma etkinliğinin ürünü olan, topluluk a paylaşılan ve sabitleşmiş düzeni ise *langue* olarak konumlandırır. Aynı pasajda Humboldt’un *ergon/energeia* karşıtlığını açıkça hatırlatır ve “*ergon = langue, energeia = parole*” eşlemesini kurar. Tesni re kitabında bu kısa açıklamayla yetinerek söz konusu iki kavram çifti üzerine ayrıntılı bir tartışma geliştirmez. Türk literatüründe ise, Onur Bilge Kula *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I* (2012) adlı eserinde *ergon/energeia*, *langue/parole* ve *competence/performance* (dilsel yeterlik/dilsel edim) kavram çiftlerini aynı bağlamda anarak, bu terimlerin dilin toplumsal dizge boyutu ile bireysel edim boyutunu karşılayan paralel kullanımlar olduğuna işaret eder.

Bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğu kavramların terminolojik benzerliklerine odaklanmış, fakat bu iki yaklaşımın beslendiği düşünce geleneklerini ve onların dayandığı epistemolojik yaklaşımları sistematik biçimde karşılaştıran araştırmalar sınırlı kalmıştır. Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu şudur: “Humboldt’un *ergon/energeia* ayrımı ile Saussure’n *langue/parole* ayrımı, dili tanımlama ve analiz etme biçimleri bakımından hangi ortaklıkları ve ayrımları barındırır?” Bu soruya yanıt verirken, yöntem olarak metinsel karşılaştırmalı çözümlleme benimsenmiştir. Karşılaştırma, yalnızca kavramsal düzeyle sınırlı kalmayıp, her iki düşünürün dayandığı felsefi arka planlar ve epistemolojik yönelimler dikkate alınarak yapılandırılmıştır. İlk olarak, Humboldt’un dili yaşayan bir süreç olarak ele alan yaklaşımı Vygotsky’nin sosyokültürel kuramı (1934/1986), Benveniste’in özne-merkezli dil anlayışı (1966), Sapir (1929) ve Whorf’un (1956) dilsel görelilik kuramı ve Bakhtin’in (1975/1981) diyalojik söylem kuramı gibi farklı kuramsal perspektiflerle ilişkilendirilerek a ımlanacaktır. Ardından, *ergon/energeia* kavram çifti ayrıntılı biçimde açıklanacak, sonrasında Saussure’n *langue/parole* ayrımı ele alınarak iki kavram çifti çok boyutlu bir karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

Bu makalenin amacı, Humboldt ve Saussure’n kavramlarını yalnızca terminolojik düzeyde eşleştirmek değil, bu kavramların beslendiği farklı düşünsel gelenekleri ortaya koyarak modern dilbilim düşüncesi içindeki tamamlayıcı yönlerini görünür kılmaktır. Literatüre katkı açısından bu çalışma, söz konusu iki kavram çifti arasında şimdiye dek sınırlı kalan karşılaştırmaları genişleterek, dilin hem yapısal (*ergon/langue*) hem de yaratıcı

(*energeia/parole*) doğasını açıklamada bu yaklaşımların nasıl kesiştiğini ve ayrıştığını sistematik biçimde tartışmayı hedeflemektedir.

2. Humboldt ve Dilin Canlı Bir Süreç Olarak Kavranışı

Wilhelm von Humboldt (1767–1835), 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasında yaşamış olup yalnızca bir dilbilimci değil, aynı zamanda bir düşünür, diplomat, filozof ve eğitim kuramcısıdır. Aydınlanma düşüncesi ve Alman idealizminin etkisiyle şekillenen düşünsel yönelimi, onun dili insan düşüncesinin ve dünyayı algılayış biçiminin temel bir unsuru olarak kavramsallaştırmasına sebep olmuştur. Humboldt’un çalışmaları, dönemin pozitivist dil yaklaşımlarından ayrılarak dili durağan bir nesne değil, canlı, üretken ve sürekli bir oluş süreci olarak gören hermeneutik (yorumbilgisel) ve romantik geleneğe daha yakın bir çizgide konumlanmışır.

Humboldt’a göre dil, insan zihninin ve kültürel gelişimin ayrılmaz bir boyutudur; hatta onun özünü oluşturur. Dil, ne yalnızca bireyin içsel bir yetisi, ne de bütünüyle dışsal bir toplumsal uzlaşıdır. O, hem düşüncenin ifadesi hem de düşünceyi kuran şeydir. Bu bakış açısı, Humboldt’un dili “canlı bir süreç” olarak kavrayışının temelini oluşturur (1836/1988).

Humboldt’un dil anlayışı, Saussure’ün daha sonra geliştireceği eşzamanlı modele karşıt olarak artzamanlı bir yaklaşıma dayanır. Bu tarihsel ve süreç odaklı bakış, Humboldt’u yalnızca kendi döneminin pozitivist yaklaşımlarından değil, aynı zamanda kendisinden sonra gelen yapısalcı kuramlardan da ayırır. Pozitivist gelenek dili sabit, ölçülebilir ve sınıflandırılabilir bir sistem olarak görürken; yapısalcı yaklaşım onu kapalı bir yapı şeklinde inceler. Oysa Humboldt’a göre dil, evrensel ve durağan bir sistem değil; her söz ediminde yeniden biçimlenen ve kültürel ile zihinsel süreçler tarafından şekillendirilen canlı bir varlıktır. Onun sözleriyle « Dili ölü bir ürün olarak değil, sürekli yeniden üretilen bir etkinlik olarak görmek gerekir [...] »³ (Humboldt, 1988: 48). Bu bakımdan Humboldt’un dil görüşü, dil olgusunu organik, yaratıcı ve tarihsel bir düzlemde ele alır.

19. yüzyılda öne çıkan filolojik gelenek, özellikle Franz Bopp ve August Schleicher tarafından temsil edilen yaklaşımlar, dili belirli kurallara bağlı biçimlerin zamanla değişmesinden ibaret görür. Bopp (1862), Sanskritçe ile diğer Hint-Avrupa dilleri arasında kurduğu yapısal ilişkiler üzerinden dilbilgisinin evrimini açıklamaya çalışırken; Schleicher (1869), Darwin’in evrim kuramını dil alanına uyarlayarak dili doğa yasalarına tabi bir organizma olarak ele alır. Humboldt ise bu yaklaşımlardan farklı olarak, dil değişimini yalnızca biçimlerin dışsal dönüşümü olarak değil, zihinsel ve kültürel düzeyde işleyen yaratıcı süreçlerin bir ifadesi olarak görür. Ona göre dildeki değişim, salt biçimsel bir dönüşüm değil, aynı zamanda

³ “We must look upon language, not as a dead product, but far more as a producing [...]”

düşüncenin tarihsel gelişimidir. Bu bakış açısıyla Humboldt, dilin tarihini insan zihninin ve kültürünün tarihiyle birlikte kavramak gerektiğini vurgular.

Humboldt'un dil anlayışının temel dayanaklarından biri, dil ile düşünce arasındaki ayrılmaz etkileşim fikridir. Ona göre dil, düşünceleri aktarmaya yarayan tarafsız bir araç değildir; tam tersine, düşüncenin oluşmasını mümkün kılan ve onu belli ölçüde yönlendiren bir olgudur. Bireyler yalnızca düşüncelerini dille ifade etmezler, aynı zamanda dil aracılığıyla düşünürler. Burada vurgulanan nokta, düşüncelerin yalnızca dille dışa vurulmadığı, aynı zamanda dilsel biçimlerin düşüncenin yapısını da etkilediğidir. Düşüncenin yapısı, kullanılan dilin sunduğu sözdizimsel ve kavramsal imknlara göre biçimlenir. Bu da her dilin kendine özgü bir düşünme biçimini teşvik ettiği anlamına gelir. Bu nedenle Humboldt, dili dış dünyanın basit bir yansıma sistemi olarak değil, bireyin dünyayı algılama ve yorumlama biçimini şekillendiren bilişsel bir yapı olarak görür. "Dil yalnızca toplumsal hayatı sürdürmek için dışsal bir gereklilik değil, aynı zamanda insanın kendi doğasında bulunan, zihinsel glerinin gelişmesi ve bir dünya görüşüne ulaşması için vazgeçilmezdir" (Bingöl, 2024: 498). Bu düşünce, daha sonra Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf tarafından geliştirilen *dilsel görelilik* kuramının felsefi bir öncülü olarak değerlendirilebilir. Sapir'e göre (1929: 214), « gerçek dünya, büyük ölçüde, topluluğun dilsel alışkanlıklarına dayanarak bilinçdışı bir biçimde inşa edilir. İki dilin toplumsal gerçekliği aynı biçimde yansıtması mümkün değildir »⁴, ve her dil, onu konuşanların dünyayı kavrayışını belirli bir doğrultuda biçimlendirir. Whorf daha da ileri giderek, dillerin yalnızca dünyayı anlatma biçimimizi değil, aynı zamanda düşünme tarzımızı ve dikkat ettiğimiz şeyleri de değiştirdiğini ne sürer: « Dil, düşünceleri aktarmak için kullanılan basit bir araç değildir; bizzat düşünceleri biçimlendirir, bireyin zihinsel etkinliğinin yönünü ve işleyişini belirleyen bir kılavuzdur » (Whorf, 1956: 212). Humboldt'un, her dilin onu konuşanlara kendine özgü bir "dünya görüşü" (*Weltansicht*) sunduğunu söylemesi, Whorf'un dilsel yapı ile düşünce yapısı arasında nedensel bir bağ bulunduğu yönündeki tezine karşılık gelir. Ancak ikisi arasındaki temel fark, Humboldt'un bu ilişkiyi mutlak bir bağlayıcılık olarak değil, bir yönlendirme ve biçimlendirme imkmı olarak görmesidir. Whorf'un yaklaşımı çoğu kez, düşüncenin dil tarafından sıkı biçimde belirlendiğini ne süren "dilsel belirlenimcilik" yorumuna açık hale gelmektedir (Lucy, 1992). Humboldt'un yaklaşımı bu yönüyle, dilsel göreliliğin katı bir biçimi olmaktan ziyade, dili kültürel çeşitlilik ve insan yaratıcılığıyla bağlantılı daha esnek bir yorum olarak ortaya koyar. Bu açıdan bakıldığında, dilsel görelilik kuramı Humboldt'un açtığı düşünce çizgisinin daha sistemli bir devamı olarak görülebilir.

Dil ile düşünce arasındaki bu etkileşimin izleri, 20. yüzyılın ortalarında, dili bilişsel ve öznel yönleriyle farklı açılardan ele alan birçok düşünürde açıkça görülür. Örneğin Lev Vygotski, *Düşünce ve Dil (Thought and Language, 1934/1986)* adlı eserinde, çocuğun zihinsel gelişiminin ielleştirilmiş bir dilsel etkileşim yoluyla gerçekleştiğini savunur. Ona göre dil, yalnızca

⁴ "The real world is, to a large extent, unconsciously built up on the language habits of the group. No two languages are ever so similar that they represent the same social reality"

düşünceyi ifade etmenin bir yolu değil, aynı zamanda onun oluşumu için vazgeçilmez bir bilişsel araçtır: “Düşünce ile sözcük arasındaki ilişki canlı bir süreçtir; düşünce sözcükler aracılığıyla doğar. Düşünceden yoksun bir sözcük ölü bir şeydir” (Vygotski, 1986: 255). Bu görüş, dilin düşünceyi biçimlendiren etkin bir süreç olduğunu öne süren Humboldt’un yaklaşımıyla örtüşmektedir. Bu benzerliğe rağmen, aralarındaki temel ayrım özellikle dilin toplumsal boyutu konusunda ortaya çıkar. Humboldt, dili öncelikle bireysel bilinçle bağlantılı yaratıcı bir etkinlik olarak ele alır; her söz ediminde yeniden üretilen bu süreç, aynı zamanda bir topluluğun ortak dünya görüşü aracılığıyla kültürel bir boyut da kazanır. Vygotski ise bu noktayı daha ileri taşır: onun için dil, öncelikle toplumsal etkileşim içinde işlev görür. Çocuk, başkalarıyla kurduğu iletişim yoluyla düşünmeyi öğrenir ve bu süreç zamanla içselleştirilerek bireysel bilinçte yeniden şekillenir. Bu ayrışma, Humboldt’un yaklaşımının Vygotski aracılığıyla farklı bir doğrultuda geliştiğini ortaya koyar; dil, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde düşüncenin kurucu koşulu olarak yeniden yorumlanır.

Benzer biçimde Émile Benveniste, *Genel Dilbilim Sorunları (Problèmes de linguistique générale, 1966)* adlı eserinde, dili yalnızca düşüncenin aktarımını sağlayan bir sistem olarak değil, öznenin kendisini kurduğu bir yapı olarak ele alır. “Ben” zamirini inceleyerek, bireyin ancak birinci tekil şahısla söz aldığı anda özne konumuna geldiğini, yani öznelliğin bizzat söylem içinde doğduğunu gösterir (Benveniste, 1966: 258-266). Bu yaklaşım, Humboldt’un dili canlı ve yaratıcı bir etkinlik olarak görmesiyle birleşir; ancak düşünceyi kurmanın ötesinde, öznenin varlık kazanmasının da dile bağlı olduğunu vurgular. Böylece Benveniste, Humboldt’un anlayışını 20. yüzyılda öznellik boyutuyla yeniden yorumlayan önemli bir devam halkası olarak öne çıkar.

Mihail Bakhtin (1981), diyalojizm kuramıyla Humboldt’un dil anlayışına en yakın çağdaş kuramlardan birini geliştirmiştir. *Diyalojik İmgelem (The Dialogic Imagination)* adlı eserinde dili, tek sesli ve kapalı bir yapı olarak değil, farklı toplumsal seslerin karşılaştığı ve etkileşim içinde olduğu çok sesli bir alan olarak tanımlar (Bakhtin, 1981: 259-422). Humboldt için dil, bireyin her söz ediminde yeniden ortaya çıkan yaratıcı bir faaliyettir; Bakhtin’de ise bu yaratıcı yön, toplumsal düzeyde, söylemler arasındaki etkileşimde ve çok seslilikte belirginleşir. Başka bir deyişle, Humboldt’un “dil canlıdır çünkü birey her kullanımda onu yeniden kurar” düşüncesi, Bakhtin’de “dil canlıdır çünkü farklı toplumsal seslerin karşılaşmasıyla her seferinde yeniden biçimlenir” görüşüyle karşılık bulur. Burada önemli olan, Bakhtin’in Humboldt’un dünya görüşü kavramına getirdiği yeni bakıştır. Humboldt’ta her dil, konuşur topluluğuna özgü bir dünya görüşü sunar. Bakhtin’de ise bu dünya görüşü tekil ve değişmez değildir; farklı söylemler arasındaki karşılaşmalarla sürekli yenilenir. Bu bakımdan Bakhtin’in diyaloji ve çok seslilik kavramları, Humboldt’un ulus ve kültür merkezli dil görüşünü, toplumsal çoğulluğu öne çıkararak yeni bir yorumla sürdürür.

Humboldt’un dili “yaşayan bir süreç” olarak kavrayışı, onu hâlâ tartışılır kılan en önemli mirasıdır. Çünkü bu yaklaşım, dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, düşüncenin kurucusu,

Öznenin biimlendiricisi ve toplumsal yaşamın taşıyıcısı olarak görür. Whorf'un görelilik fikri, Vygotski'nin toplumsal öğrenme vurgusu, Benveniste'in özneye dair zmlmeleri ve Bakhtin'in çok seslilik anlayışı, farklı biçimlerde de olsa bu mirası yeniden yorumlamıştır. Dolayısıyla Humboldt'un düşüncesi her dönemde yeniden anlam kazanan bir başlangıç noktasıdır.

3. *Ergon* ve *Energeia*

Humboldt, dil üzerine düşüncelerini *ergon* ve *energeia* ayrımı üzerine kurmuştur. Bu kavramlar Aristoteles'in *energeia* (devam eden etkinlik) ve *entelecheia* (tamamlanmışlık, gerçekleşmiş sonuç) anlayışlarından esinlenerek ortaya atılmıştır. Aristoteles'te *energeia*, zaman içinde gerçekleşen ve sürekli hareket halinde olan bir etkinliğı anlatır. Buna karşılık *ergon*, tamamlanmış bir ürün, gerçekleşmiş bir durum ya da elde edilmiş bir sonuç anlamına gelir (Aristoteles, 2014: 393-394).

Humboldt, bu ayrımı dilbilime taşıyarak dili sadece tamamlanmış bir sistem (*ergon*) olarak değıl, aynı zamanda yaratıcı ve sürekli yenilenen bir süreç (*energeia*) olarak görür. Ona göre dil, durağan bir yapı değıl, her an yeniden şekillenen canlı bir etkinliktir. Humboldt bu yaklaşımını şu sözlerle ifade eder: "Dil, gerçek doğısı içinde hem kalıcı bir gerçekliktir hem de her an gelip geçen bir olgudur. Kendi başına ele alındığında bir ürün (*ergon*) değıl, bir etkinliktir (*energeia*)"⁵ (Humboldt, 1988: 49).

Humboldt'a göre *ergon*, bir dilin belirli bir zaman diliminde sabitlenmiş ve durağan olarak görünen yönünü ifade ettiğinden bir dile ait söz varlığı, dilbilgisi kuralları ve yazılı metinler bu boyuta dâhildir. Dilbilimsel çalışmaların çoğı da, somut ve erişilebilir veriler sunması nedeniyle, genellikle bu boyut üzerinden yürütülmektedir. Bununla birlikte Humboldt, dilin yalnızca bu sabit görünümüyle sınırlanmamayacağını vurgular. Ona göre dil, canlı bir organizma gibi sürekli yenilenen ve dönüşen bir süreçtir. Yazı ise bu sürecin yalnızca kısmi ve eksik bir yansımasını oluşturur. Nitekim Humboldt bunu şu şekilde dile getirir: "Dilin yazıyla saklanması da aslında tam bir koruma değıldir; yazı, canlı szn ancak kısmen yansıtılabildiğı bir tür mumyalamadır"⁶ (Humboldt, 1988: 49). Bu düşünce, yazının dili dondurulmuş bir halde saklayabildiğini, ama onun sürekli değışen ve üretilen doğısını bütünüyle yakalayamadığını gösterir. Dilin gerçek özü, her konuşma anında yeniden ortaya çıkar; bu yüzden onun canlılığını anlamak için *energeia* kavramına bakmak gerekir. Humboldt'un dil felsefesinde *energeia*, onun "canlı dil" anlayışının temel parçasıdır. Dilin canlılığını vurgulamak, Humboldt için iki açıdan önemlidir. Birincisi, dil, yalnızca geçmişin bir kalıntısı olarak sabitlenemez, her yeni kullanımda yeniden üretilir ve böylece yaşayan bir süreç hâlinde kalır. İkincisi, dilin bu canlı doğısı, onu

⁵ "Language, regarded in its real nature, is an enduring thing, and at every moment a *transitory* one [...] In itself it is no product (*Ergon*), but an activity (*Energeia*)"

⁶ "Even its maintenance by writing is always just an incomplete, mummy-like preservation, only needed again in attempting thereby to picture the living utterance"

insan düşüncesiyle doğrudan bağlar. Çünkü düşünce de, dilin üretici gücü olmaksızın biçim kazanamaz.

Humboldt'un dil kuramında *energeia* ve *ergon* kavramları, dil ile düşünce arasındaki bağı anlamak için merkezi bir öneme sahiptir. Humboldt, dili yalnızca düşüncenin dışı vurulduğu bir araç olarak değil, aynı zamanda onun oluştuğu, biçimlendiği ve dönüştüğü etkin bir alan olarak görür. Dil, bu anlamda, düşüncenin edilgen bir yansıması değil, onun asli üretim alanıdır. Bu yaklaşım, Kartezyen dil anlayışıyla açık bir karşıtlık içindedir. Descartes (1637/2009), düşüncüyü insanda zaten var olan rasyonel bir etkinlik olarak kabul eder ve dili yalnızca bu etkinliğin dışsal ifadesiyle sınırlar. Başka bir deyişle, düşünce dilden bağımsız olarak da var olabilir. Humboldt ise bu görüşü reddeder. Ona göre düşünce, ancak dil aracılığıyla şekil kazanır; dilin yapılarından bağımsız bir düşünce tasavvur etmek mümkün değildir. Dolayısıyla dil ve düşünce arasında tek yönlü değil, karşılıklı, iç içe geçmiş ve ayrılmaz bir ilişki söz konusudur. Bu noktada *energeia* kavramı devreye girer. Humboldt için *energeia*, dilin kullanım anındaki üretici gücünü, yani konuşan öznenin düşüncesini şekillendiren zihinsel etkinliği ifade eder. Ancak bu üretici süreç, sınırsız bir özgürlük anlamına gelmez. Humboldt'a göre dil, *ex nihilo* (hiçten) yaratılmaz; konuşan özne, düşüncelerini daha önce kuşaktan kuşağa aktararak bir sistem içinde sabitlemiş olan söz varlığı ve dilsel yapılar üzerine inşa eder. Bu sabitlemiş boyut, Humboldt'un *ergon* kavramıyla açıkladığı alana karşılık gelir. Ne var ki *ergon*, durağan bir yapı olarak kalmaz. Dil, her kullanımda yeniden şekillenir, değişir ve yorumlanır. İşte bu dönüşüm süreci *energeia* ile açıklanır. Humboldt bu durumu şu sözlerle dile getirir: “[...] Düşüncenin ifadesini üreten zihinsel etkinlik, her zaman önceden verilmiş olana yönelir; o saf anlamda yaratıcı değil, yeniden işleyici bir etkinliktir”⁷ (Humboldt, 1988: 50). Bu ifade, dilin yaratıcılığının sınırsız bir özgürlükten değil, var olan unsurların bağlama göre yeniden düzenlenmesinden doğduğunu gösterir. Bu yönüyle, *energeia* kavramının dilin anlamının sabit yapılardan değil, kullanım bağlamından üretildiğini ortaya koyan modern pragmatik yaklaşımlara güçlü bir öncüllük ettiği söylenebilir. Böylelikle ortaya çıkan yeni ifade biçimleri, bir yandan *ergon*un sınırları içinde kalır, öte yandan *energeia*nın canlılığını yansıtır.

Humboldt'un dil anlayışında *ergon* ve *energeia* kavramları birbirine karşıt değil, tamamlayıcıdır. Humboldt, bu iki kavram arasındaki ilişkiyi açıklamak için dili insan yüzüne benzeten bir metafor kullanır. *Ergon*, bir yüzün göz, burun ya da ağız gibi öğelerini ayrı ayrı incelemeye karşılık gelirken; *energeia*, bu öğelerin bir araya gelerek oluşturduğu bütünü bıraktığı izlenimi ifade eder. Bir yüz nasıl onu oluşturan bu öğelere tek tek bakılarak anlaşılamazsa, dil de sadece kuralların ve birimlerin çözümlemesiyle bütünüyle kavranamaz. Dile anlam kazandıran şey, tüm bu öğelerin bir araya gelerek oluşturduğu canlı bütünlüktür.

⁷ “[...] the mental activity which, as earlier explained, produces the expression of thought, is always directed at once upon something already given; it is not a purely creative, but a reshaping activity”

(Humboldt, 1988: 50-51). Bu benzetme, *ergon* ile *energeia*'nın birbirinden ayrı değil, ancak birlikte düşünüldüğünde dili anlamlı kılan tamamlayıcı boyutlar olduğunu göstermektedir.

Humboldt'un düşüncesinin bir diğer temel yn, dilin kuşaklar arası bir süreklilik içinde var olmasıdır. Diller tek bir konuşanın ürünü değildir; onları öğrenen, kullanan ve yeniden biçimlendiren sayısız kuşakın ortak katkısıyla oluşur ve dönüşür. Bu nedenle her *energeia* edimi, bireysel bir kullanım anının ötesine geçer; aynı zamanda dilin tarihsel gelişimine eklenir. Yeni sözcüklerin ortaya çıkışı, eski yapıların kaybolması ya da ses özelliklerindeki değişim, dilin bu sürekli üretim sürecinin somut göstergeleridir. Humboldt'un ifadesiyle, bu hareketlilik dillerin tarihini insan zihninin tarihiyle ayrılmaz biçimde bağlantılı kılar.

Humboldt'un *ergon/energeia* ayrımı, dilin hem sabit hem de dinamik yönlerini birlikte ele alarak, dilbilim tarihindeki sonraki tartışmalar için önemli bir temel oluşturur. Nitekim Saussure'n geliştirdiği *langue/parole* ayrımı, farklı bir kuramsal ereve de olsa, benzer bir ikiliği yeniden gündeme taşır. Bir sonraki bölümde bu iki yaklaşıma arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar ele alınarak, Humboldt'un düşüncesi ile Saussure'n dil anlayışı arasındaki ilişki ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

4. Humboldt'tan Saussure'e Giden Düşünsel Hat

Humboldt'un dili *ergon* ve *energeia* ayrımı üzerinden zmlemesi, dil üzerine düşünce tarihinin seyrini derinden etkilemiştir. Humboldt, 20. yüzyıl başımda Ferdinand de Saussure'n geliştireceği bütünlüklü ve sistemli kurama denk bir dizge kurmamış olsa da, dilin hem durağan bir ürün hem de sürekli oluş hâlinde bir etkinlik olarak kavranmasına imkn tanıyan düşünsel temeli atmıştır. Dildeki sabitlik ile devingenlik arasındaki bu ikili g, Humboldt'un en kalıcı miraslarından biri olarak görülebilir ve yapısalcı dilbilimin doğuşuna giden yolda verimli bir zemin hazırlar.

Humboldt'un özgünlüğü, dili kuran ikili doğayı vurgulamasında yatar. Dilin sabit ve aktarılabılır sonuçlarını ele alan *Ergon* ile bu sonuçları yaratan ve sürekli yenileyen *energeia* arasındaki bu ifte kavrayış, yöntemsel açıdan, Saussure'n daha sonra dili (*langue*) görece özerk bir toplumsal dizge, söz' (*parole*) ise bireysel bir gerçekleştirim olarak tanımlamasına zemin hazırlar (Saussure, 1995). Bununla birlikte, iki yaklaşımın eődeęer sayılması yanıltıcıdır: Humboldt, sürecin bütünlüğünü ve *ergon*un yalnızca *energeia* aracılığıyla anlam kazandığını vurgularken; Saussure, iki kutbu çözümleme amacıyla daha belirgin biçimde ayırır (Normand, 2004). Humboldt'un dil anlayışı, felsefi ve antropolojik bir düşünce geleneğiyle i içedir; odağında ise dil ile düşünce arasındaki ilişki ve dillerin çeşitliliği aracılığıyla insan zihninin nasıl biçimlendiği yer alır (Underhill, 2009). Saussure ise, bilimsel ve yapısalcı bir yöneliş sergiler: amacı, dili kendi işel dizgesinde çözümleyerek bağımsız bir dilbilim kurmaktır (Joseph, 2012). Ayrım keskin olsa da, iki yaklaşım arasındaki geçiş, Humboldt'un aracılığı dikkate alınmadan anlaşılamaz. Onun *ergon* ile *energeia* arasındaki ayrımı, Saussure'n *langue* ile *parole* arasında kurduğu ikiliğe yöntemsel bir öncül oluşturur. Bir bakıma Saussure, dilbilimin gereksinimleri

doğrultusunda, Humboldt'ta önceden bulunan sezgiyi dizgeselleştirmiştir: her dil hem aktarılabılır bir yapı, hem de canlı bir oluş sürecidir.

İki düşünür arasındaki bir başka yakınlık, dilin toplumsal niteliğinde belirir. Humboldt için dil, bir topluluğun ve kültürün anlatımıdır; ortak kullanım içinde biçimlenir ve dönüşür. Saussure de dilin bireyden bağımsız, yalnızca topluca değişebilen toplumsal yönünü vurgular. Ancak Humboldt bu toplumsallığı tarihsel ve kültürel çeşitlilikle ilişkilendirir; dillerin çeşitliliğini dünyaya bakışların çeşitliliği olarak okur. Saussure ise çözümlemesini belli bir toplulukta işleyen gösterge dizgesiyle sınırlar (Joseph, 2012). Böylelikle Humboldt kültür felsefesine, Saussure ise göstergebilime kapı açar. Bu karşılaştırma, Humboldt'un Saussure'e kıyasla sınırlarını da açığa çıkarır. Humboldt, dili yaşayan bir varlık ve zihnin yaratıcı gücü olarak gören bütüncül bir felsefi anlayışa bağlı kalır (Humboldt, 1988). Saussure ise, dili toplumsal bir olgu olarak ele alıp bireysel söyleyişlerden ayıran daha kesin ve yöntemli bir yaklaşım geliştirir (Saussure, 1995). Dolayısıyla dili kuran ikiliğin gerekliliğini sezen Humboldt'tur, fakat ona işlevsel bir çözümleme biçimi kazandıran Saussure olmuştur. Özetle, Humboldt'un etkisi, dil felsefesinden yapısalcı dilbilime geçişte belirginleşir. *Ergon* ile *energeia*, *langue* ile *parole*'ün doğrudan eşleniği olmasa da, onların öncülü sayılabilir. Dilin hem sabit hem devingen, hem yapı hem etkinlik olması, iki düşünürün kavşak noktasıdır. Bu nedenle, burada söz konusu olan miras, kavramların sürekliliğinden çok, sorunların sürekliliğidir. Humboldt dili kuran ikili doğayı tartışmaya açmış, Saussure bunu yeni bir bilimin çekirdeğine dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, bu bölümde *ergon* ile *energeia* ayrımının Saussure'ün düşüncesi için nasıl bir kavramsal öncül oluşturduğunu özlü biçimde ortaya koyduk. Bu karşılaştırmanın ayrıntılı çözümlemesi, özellikle *langue/parole* ikiliği ile *ergon/energeia* ikiliği arasındaki yapısal benzerlikler ve ayrımların incelenmesi, bu çalışmanın bir sonraki bölümünün konusunu oluşturacaktır.

5. Humboldt'un *Ergon/Energeia* Ayrımı ve Saussure'ün *Langue/Parole* Kavramları Arasındaki İlişki

Saussure'ün dili hem toplumsal bir yapı hem de bireysel bir üretim süreci olarak kavrayışı, dilbilim tarihinde bütünüyle yeni bir yaklaşım değildir. Bu yaklaşım, Humboldt'un daha önce ortaya koyduğu *ergon* ve *energeia* kavramsallaştırmasıyla kuramsal düzeyde örtüşen yönler taşır. Humboldt, dili yalnızca durağan bir dizge olarak değil, aynı zamanda bireylerin etkin kullanımıyla sürekli biçimlenen, yenilenen bir süreç olarak görmüştür. Bu bakış açısı, Saussure'ün *langue* ve *parole* ayrımıyla dikkat çektiği noktalarla kayda değer benzerlikler gösterir. Ne var ki, her iki düşünür de dilin doğasına dair vurguladıkları boyutlarda birbirinden ayrılır.

Humboldt'un kavramsallaştırmasında, *ergon*, dilin belli bir andaki durağan yönünü anlatır. Bu, sözvarlığı, dilbilgisi kuralları ve yazılı dil gibi sabit öğeleri kapsar. *Energeia* ise bunun tersine, dili her kullanımda konuşucular tarafından yeniden üreten değişken boyutu temsil eder (1988). Saussure'de de benzer bir ikilik karşımıza çıkar: *langue*, toplumsal olarak paylaşılan ve

bireyden önce gelen dil dizgesini anlatırken; *parole*, bireylerin bu dizgeyi somut söyleyişlerle hayata geçirdiği dil edimlerine karşılık gelir (1995). Bu benzerlik, hem Humboldt hem de Saussure için dilin yalnızca bir dizge olmadığını, aynı zamanda konuşucuların katılımıyla sürekli dönüşen bir süreç olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte, ayrımlar da göz ardı edilemez. Saussure, bireyin dili kullanma biçimi olan söylemin (*parole*), özünde dile (*langue*) bağımlı olduğunu özellikle vurgular. Humboldt da benzer şekilde, dilin “ex nihilo” (hiçten) yaratılmadığını belirtir; konuşan özne, düşüncelerini geçmişten aktarılan dilsel yapıların ve sözcüklerin üzerine kurar. Söylem bireysel olsa da tümüyle zgr bir yaratım alanı değildir: birey dili belli bir ölçüde esnetebilir ve küçük çaplı yenilikler katabilir; ancak bu yenilikler, dilin dizgeli bütünlüğünü aşamaz. Bu yaklaşım, dilin yaratıcılığının sınırsız bir özgürlükten değil, mevcut unsurların her kullanımında yeniden düzenlenmesinden kaynaklandığını ortaya koyar. Bununla birlikte, Humboldt’ta birey daha etkin ve yaratıcı bir konumdadır. *Energieia*, yalnızca dilin uygulanması değil, aynı zamanda onun üretildiği ve dönüştürüldüğü aslı süreçtir. Başka bir deyişle, Saussure’e göre birey mevcut bir dizgeyi kullanırken; Humboldt’a göre bu dizgeyi her defasında yeniden kurar. Böylece, Saussure’de söylem mevcut sistemi uygulamak anlamına gelirken; Humboldt’ta söylem, her seferinde anlamı yeniden yapılandıran bir etkinliktir. Saussure’n modelinde dil değişimi, bireysel yeniliklerin topluca benimsenmesiyle zamanla oluşan bir evrimdir. Humboldt’a göre ise değişim, dilin özüne içkin bir etkinliktir; her söylem, bu sürekli dönüşüm sürecinin bir parçasıdır. Dolayısıyla iki düşünür arasında, dilin bireysel kullanımı ve değişimi konusunda belirgin bir süreklilik olduğu kadar, vurgusal farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar, birinin dili daha çok *yeniden biçimleme* (Humboldt), diğerinin ise *sistemli uygulama* (Saussure) olarak görmesinden kaynaklanır.

Bu çerçevede, her iki düşünür de dili hem yapı hem etkinlik olarak kavramsallaştırırsa da, izledikleri yöntemsel yollar birbirinden ayrılr. Saussure, 19. yüzyıl sonu Avrupa düşünce ikliminde etkili olan pozitivist düşünce erevesi doğrultusunda, dili doğa bilimleriyle benzer biçimde nesnel olarak incelenebilir bir olgu olarak ele alır. Bu yaklaşım, dilin rastlantısal ya da öznel boyutlarından ziyade, onun yapısal tutarlılığına ve içsel düzenine odaklanır. Saussure’n temel hedefi, bireysel kullanım biçimlerinden ve işlevsel deneyimlerden bağımsız, evrensel geçerliliği olan sistematik bir dilbilim nesnesi tanımlamaktır. Bu doğrultuda, dili özerk bir çalışma nesnesi olarak konumlandırırken, toplumsal, tarihsel ve psikolojik bağlantıları analizin dışında bırakarak, dilin içsel ilişki ağını çözümlemeye öncelik verir. Bu yöntemsel yönelim, yapısalcı yaklaşımın da temelini oluşturur: bir olguyu anlamanın ilk koşulu, onun dışsal işlevlerinden ziyade, içsel örgütlenmesini ve yapılandırıcı ilkelerini analiz etmektir.

Humboldt’un dil anlayışı ise, Saussure’n 19. yüzyıl sonlarında şekillenen pozitivist bilim anlayışının aksine, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başı arasında gelişen Alman idealizmi ve romantik felsefe geleneğine bağlıdır. Humboldt için dil, yalnızca iletişimi sağlayan nesnel bir sistem değil; insanın dünyayla kurduğu ilişkinin temel biçimidir. Bu anlayış, romantik düşüncenin merkezindeki “etkin özne” kavramına dayanır: birey yalnızca dünyayı algılayan bir varlık değil, dili aracılığıyla onu inşa eden yaratıcı bir etkidir. Humboldt’un “dil = düşünce” özdeşliği de bu bağlamda anlam kazanır; dil, düşüncenin basit bir aracı değil, onun koşuludur.

Bu yaklaşımın temelini oluşturan *energeia* kavramı, her dil kullanımının yalnızca bireysel bir üretim değil, aynı zamanda zihnin dünyayı anlamlandırma ve biçimlendirme sürecinin bir parçası olduğunu ifade eder. Böylece, Saussure ile Humboldt'un yaklaşımları arasındaki fark yalnızca dilin yapısal ve değişken boyutlarını nasıl ele aldıklarına değil, aynı zamanda ait oldukları felsefi geleneklere de dayanır. Saussure, pozitivist geleneğe bağlı kalarak, dilbilimi modern bir bilim olarak kurumsallaştırmayı hedeflerken Humboldt, romantik düşünce geleneği içinde, dili insanın yaratıcı öznel yapısının bir dışavurumu olarak tanımlar. Bu bağlamda Saussure'ün anlayışı, dile bilimsel bir meşruiyet kazandırmak üzere onun nesnel yapısını ortaya koymayı amaçlarken; Humboldt'un yaklaşımı, dili insanın dünyayı kurma ve düşünme biçimi olarak yorumlayarak ona felsefi bir derinlik kazandırır.

Saussure'ün dil çözümlemesinde geliştirdiği bir diğer önemli ikili ayırım da *eşzamanlılık* (*synchronie*) ve *artzamanlılık* (*diachronie*) kavramlarıdır. Bu ayırım, ilk bakışta *langue/parole* ayırımından farklı bir düzlemde yer alıyor gibi görünse de, aslında Saussure'ün dili bir sistem (*langue*) ve bu sistemin bireysel kullanımları (*parole*) olarak düşünmesiyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü eşzamanlılık, dilin belirli bir anda, yani yapısal bir bütünlük olarak çözümlenmesini olanaklı kılarken, artzamanlılık bu sistemin zaman içinde geçirdiği değişimleri ele alır. Bu yönüyle, *langue*, esasen eşzamanlı çözümlemenin konusu olurken; *parole*, tarihsel değişimlerin, yani artzamanlı çözümlemenin taşıyıcısıdır. Bu çerçevede, Saussure'ün eşzamanlılık ve artzamanlılık kavramları, Humboldt'un *ergon* ve *energeia* kavramsallaştırmasıyla karşılaştırıldığında hem güçlü paralellikler hem de yöntemsel farklar sergiler. Saussure'de eşzamanlılık, dili belirli bir anda donmuş bir dizge olarak ele alır; bu, kurallar ve göstergelerden oluşan yapısal bir bütünlüktür ve Humboldt'un *ergon* kavramıyla örtüşür. artzamanlılık ise, dillerin zaman içinde geçirdiği evrimi, yani toplumsal kabullerle yerleşen bireysel yeniliklerin birikimini incelemeyi amaçlar. Bu yönüyle, dilin yaratıcı ve üretken doğasını öne çıkaran *energeia* anlayışıyla temas eder. Böylece Saussure'ün zamansal çözümleme düzleminde geliştirdiği bu kavramlar da, Humboldt'un dinamik dil anlayışıyla kuramsal düzeyde karşılıklı bir yankılanma içindedir.

Ne var ki, bu paralellik kurulurken dikkat çekilen benzerlikler, aynı zamanda temel bir farkı da ortaya koyar. Saussure'e göre eşzamanlılık ile artzamanlılık kesin biçimde birbirinden ayrılmalıdır. Bu ayırım, kuramsal bir tercihten çok, yöntemsel bir zorunluluğun sonucudur: Saussure, dili nesnel olarak tanımlanabilir bir sistem olarak görerek, dilbilimi pozitif bilimlerin taşıdığı kesinlik düzeyine yaklaştırmayı amaçlamıştır. Buna karşılık Humboldt, dilin devingen doğasını öne çıkararak bu tür keskin ayrımlardan kaçınır. Ona göre, dil, kullanımdan bağımsız, durağan bir yapı olarak var olmaz. Bu nedenle eşzamanlılık ile artzamanlılık birbirinden kesin çizgilerle ayrıştırılamaz. Dildeki her anlık kullanım, geçmişin birikimini taşıırken aynı zamanda gelecekteki değişimlerin önünü açar. Bu noktada fark belirginleşir: Saussure, dilin eşzamanlı ve artzamanlı boyutlarını ayırarak dilbilimi nesnel bir bilim hâline getirmeye çalışırken; Humboldt, romantik düşünce geleneği içinde, dili durağanlık ile yaratıcı devinimi aynı anda barındıran canlı bir varlık olarak kavramsallaştırır.

Langue ve *parole* arasındaki ayırım, yalnızca dilin toplumsal ve bireysel boyutlarını birbirinden ayırmakla kalmaz; aynı zamanda bu iki boyutun nasıl işlediğine, nasıl yapılandığına ve nasıl ilişkilendiğine dair daha derin kavramsal alanlar açar. Saussure’ün dil anlayışında, bu işleyişi çözümleyebilmek için dizimsel ve çağrışımsal ilişkiler (rapports syntagmatiques et associatifs) temel iki eksen olarak öne çıkar. Bu ilişkiler, dilin hem yapı kurucu düzenine hem de anlam üretme kapasitesine dair önemli ipuçları sunar.

Dizimsel ilişkiler, Saussure’ün tabiriyle *in praesentia* (hazır bulunanlar) ilişkilerdir ve dilsel birimlerin konuşma zincirinde belli bir sırayla bir araya gelmesini düzenler. “Hava güzel olursa dışarı çıkacağız” gibi bir cümlede her sözcük, kendisinden önce ve sonra gelen sözcüklerle kurduğu bağıntılar aracılığıyla anlam kazanır (Saussure, 1995: 170-171). Bu dizisel düzen rastlantısal değildir; dilin söz dizimsel, anlamsal ve bağlama bağı kuralları tarafından yönlendirilir. Dolayısıyla bu ilişkiler, her ne kadar söylem (*parole*) içinde gerçekleşse de, onların olanağını sağlayan temel, dilin yapısal sistemidir (*langue*). Humboldt’un kavramlarıyla düşünüldüğünde, bu istikrarlı ve kurallı boyut *ergon* kavramıyla örtüşür: bir toplumda belirli bir dönemde sabitlenmiş olan söz varlığı, biçimler ve gramer kuralları.

Çağrışımsal ilişkiler ise *in absentia* (hazır bulunmayan) ilişkilerdir (Saussure, 1995: 171). Bunlar söylemde doğrudan yer almayan, ancak bellekte bir sözcükle zihinsel olarak ilişkilendirilen diğer dilsel birimlere dayanır. Örneğin “öğretim” sözcüğü, “eğitim”, “öğretmek” ya da “bilgilendirmek” gibi kavramlarla anlam bağlantısı kurar (Saussure, 1995: 171). Bu ilişkiler doğrusal değildir; zihinsel, biçimsel ya da anlamsal çağrışımlarla kurulan dikey bir düzlemi temsil eder. Saussure bu ilişkilerin bireylerin belleğinde yapılandığını belirtse de, bu bağlantıların dile ait potansiyel biçimler deposu olarak işlev gördüğü fikri daha sonra Roman Jakobson tarafından geliştirilir. Jakobson, Saussure’ün bu ilişki ağlarını “paradigmatik eksen” olarak kavramsallaştırır ve bunların söylem üretimindeki seçme işlevine işaret ettiğini savunur (Jakobson, 1960). Bu bağlamda, çağrışımsal ilişkiler yalnızca belleksel bağlantılar değil, aynı zamanda her söylem anında anlam yaratımına yön veren yaratıcı bir etkinliğin parçasıdır. Bu yönüyle, Humboldt’un *energeia* kavramıyla örtüşür: her söylem anı, yalnızca mevcut yapıları yeniden üretmez; aynı zamanda onları dönüştüren yaratıcı bir işleve de sahiptir.

Konuşma eylemi, yalnızca dizimsel olarak birimleri birleştirmekten ibaret değildir; aynı zamanda bellekteki çağrışımsal bağlantılar arasından yaratıcı seçimler yapmayı da içerir. Bu bağlamda Saussure’ün dizimsel ve çağrışımsal ilişkiler üzerinden kurduğu model ile Humboldt’un *ergon* ve *energeia* ayrımı arasında anlamlı bir paralellik kurulabilir. Dizimsel ilişkiler, *ergon*’un sabitlenmiş yapılarına denk gelirken; çağrışımsal ilişkiler, *energeia*’nın devingen ve yaratıcı yönünü yansıtır. Bu kavramsal yakınlık, Saussure ve Humboldt’un dil anlayışlarının aynı temellere dayandığını değil, dili farklı yönlerden ele alarak birbirini tamamlayan düşünsel çerçeveler sunduğunu gösterir. Dizimsel ve çağrışımsal ilişkilerin *ergon* ve *energeia* ayrımıyla birlikte ele alınması, yalnızca iki yaklaşım arasında yüzeysel bir benzerlik kurmaktan öte, dilsel üretimin hem sistematik hem de yaratıcı boyutlarını bir arada

değerlendirme imkânı sunar. Böyle bir eşleştirme, dilin durağan bir sistem olarak değil, sürekli biçimlenen ve yeniden kurulan bir süreç olarak anlaşılması yönünde ufuk açıcı bir katkı sağlar.

Bu iki kavram çifti, *langue/parole* ile *ergon/energeia*, ilk bakışta farklı entelektüel geleneklerden doğmuş gibi görünse de, dilin doğasını çözümleme noktasında dikkate değer bir yakınlık taşır. Saussure'ün *langue*'u, topluca paylaşılan, sabit ve kurallı bir yapıyı temsil ederken; Humboldt'un *ergon*u da benzer biçimde dilin toplumsal bellekte yerleşik hâline karşılık gelir. Öte yandan, Saussure'ün *parole* kavramı bireysel söylem üretimini tanımlarken, Humboldt'un *energeia* kavramı bu üretimi yalnızca bireysel bir kullanım değil, aynı zamanda yaratıcı ve dönüştürücü bir eylem olarak konumlandırır. Bu noktada belirgin bir ayrım ortaya çıkar: Saussure *parole*'ü sistemin dışında kalan ve bilimsel inceleme açısından tali bir unsur olarak görürken, Humboldt *energeia*'yı dilin özsel bir niteliği, hatta varoluş biçimi olarak değerlendirir. Diğer bir deyişle, Saussure'de sistem önceliklidir; bireysel kullanım bu yapının bir türevidir. Humboldt'ta ise bireysel kullanım, sistemin hem taşıyıcısı hem de dönüştürücüsüdür. Dolayısıyla, bu iki kavram çifti arasında yüzeyde kurulan eşleşmeler derinlikte farklı metodolojik ve ontolojik yaklaşımlarla ayrışır. Ne var ki bu ayrışma, karşılaştırmayı geçersiz kılmaz. Aksine, dilin hem sabitlenmiş yapılar aracılığıyla işlediğini hem de her edim anında yeniden kurulduğunu kavramsal olarak kavrayabilmek için bu iki ayrımın birlikte düşünülmesi, hem tarihsel hem kuramsal açıdan verimli bir tartışma zemini sunmaktadır.

6. Sonuç

Bu makalede, Humboldt'un *ergon/energeia* ayrımı ile Saussure'ün *langue/parole* ayrımı, yalnızca terminolojik düzeyde değil; aynı zamanda kavramsal, kuramsal ve yöntemsel yönelimleri bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Her iki düşünür de dili ikili bir yapı üzerinden tanımlamış; biri dilin yaratıcı ve devingen yönünü, diğeri ise yapısal ve sabit yanını açıklamak üzere farklı ama karşılaştırılabilir kavram çiftleri geliştirmiştir.

Ancak bu kavramsal eşleşmeler, iki yaklaşımın aynı düşünsel temellere dayandığı anlamına gelmemektedir. Humboldt'un yaklaşımı, Alman idealizmi ve romantik felsefenin etkisiyle, dili yalnızca iletişimsel bir araç değil, düşüncenin oluştuğu ve kültürel olarak biçimlendiği yaratıcı bir süreç olarak görmüştür. Saussure ise, 19. yüzyıl sonu bilim anlayışı doğrultusunda, dili nesnelleştirilebilir bir gösterge sistemi olarak ele almış, yapısal tutarlılığı ve iç ilişkiler ağı üzerinden çözümlemeyi tercih etmiştir. Bu farklı yönelimler, her iki düşünürün dilin bireysel ve toplumsal boyutlarını nasıl konumlandığını, dili nasıl tanımladıklarını ve hangi yönlerini bilimsel inceleme nesnesi olarak merkeze aldıklarını da belirlemiştir.

Bu karşılaştırma, iki yaklaşım arasında hem anlamlı kavramsal paralellikler hem de yöntemsel farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın başında sorulan “*ergon/energeia* ile *langue/parole* ayrımları, dili tanımlama ve çözümleme biçimleri bakımından hangi ortaklıkları ve ayrımları barındırır?” sorusu doğrultusunda yapılan çözümlemeler, bu iki kavramsal çerçevenin dili çift kutuplu bir yapı olarak ele aldığını, ancak

bu kutupları kuramsal olarak nasıl temellendirdikleri ve hangisini merkez aldıkları bakımından ayrıştııklarını göstermiştir.

Her iki düşünür de dilin hem sabit hem de devingen yönünü birlikte düşünür: Saussure, sabit yapıyı (*langue*) bilimsel çözümlemenin nesnesi olarak öne çıkarırken, Humboldt devingen süreci (*energeia*) dilin özsel niteliğı olarak görür. Bu bağlamda, Saussure'n sistem merkezli yaklaşımı, dili yapısal istikrar ve içsel tutarlılık ilkeleriyle anlamaya yönelirken; Humboldt'un etkinlik merkezli yaklaşımı, dili sürekli üretilen ve dönüştürülen bir edim olarak kavramsallaştırır. Böylece iki yaklaşım, yöntemsel ve kuramsal farklılıklarına rağmen, dilsel olgunun iki tamamlayıcı boyutunu görünür kılar: biri yapının düzenleyici ve istikrar sağlayan yönünü, diğeri ise dilin canlılık, yaratıcılık ve dönüşüm kapasitesini.

Dilin eşzamanlı ve artzamanlı boyutları da iki düşünür arasında önemli bir ayrım noktası olarak belirginleşmiştir. Saussure, dili eşzamanlı olarak sabit bir yapı hâlinde incelemeye öncelik verirken; Humboldt, dilin tarihsel dönüşümünü ve bireysel yaratıcılıkla sürekli yeniden inşa edilmesini vurgular. Benzer şekilde, dizimsel ve çağrışımsal ilişkilerle *ergon/energeia* kavramları arasında yapılan çözümleme, iki düşünürün anlam üretimine dair örtüşen yönlerini ortaya koymuştur. Saussure'n dizimsel ilişkileri (*in praesentia*), söylem içinde ardışık olarak düzenlenen ve *langue* tarafından belirlenen yapısal kurallara bağli ilişkiler olarak tanımlanırken; bu yön, Humboldt'un *ergon* kavramıyla örtüşmüştür. Çağrışımsal ilişkiler (*in absentia*) ise, Saussure'de bireylerin belleğinde yapılandığı kabul edilen anlam bağlantılarını ifade ederken, Humboldt'un *energeia* kavramı bağlamında, her söylemde yeniden etkinleşen yaratıcı ve zihinsel süreçlerle ilişkilendirilmiştir. Böylece, bu iki düşünürün yaklaşımları, metodolojik ve felsefi farklılıklarına karşın, anlamın hem yapısal ilişkilerden hem de bireysel etkinlikten türedığı fikrinde birleşmektedir. Kuramsal olarak ise, bu çalışma, Saussure'n *langue/parole* ayrımını dili nesnel olarak düzenleyen bir sistem temelinde kurduğunu; Humboldt'un ise *ergon/energeia* ayrımıyla dili öznenin yaratıcı eylemi içinde kavramsallaştırdığını göstermiştir.

Bu çalışmanın temel katkısı, *ergon/energeia* ile *langue/parole* ayrımını yalnızca terimsel düzeyde değil, onların dayandığı düşünsel ve yöntemsel arka planla birlikte ele alarak dilin doğasına ilişkin iki farklı bakış açısını karşılaştırmalı biçimde ortaya koymaktır. Ayrıca, Humboldt'un dili düşüncenin kurucu unsuru olarak gören yaklaşımı, 20. yüzyılın önemli dil kuramcıları tarafından farklı yönlerden yeniden yorumlanmıştır. Bu çalışma, söz konusu kuramsal açılımların da Humboldt'un dil anlayışıyla olan ilişkisini belirginleştirmiştir. Sapir ve Whorf'un dilsel görelilik kuramı, her dilin kendine özgü bir dünya görüşü sunduğı fikrini sistemli bir biçimde geliştirerek Humboldt'un dünya görüşü kavramına yeni bir yön kazandırmıştır. Vygotsky ise dili yalnızca bireysel değil, toplumsal bir zihinsel gelişim aracı olarak konumlandırarak, Humboldt'un bireysel odaklı yaratıcı *energeia* anlayışını sosyokültürel bir çerçevede yeniden yorumlamıştır. Benveniste, dilin yalnızca düşünceyi biçimlendirmedeğini, aynı zamanda öznenin kendisini var ettiğı bir yapı olduğınu savunarak, Humboldt'un canlı ve etkin dil anlayışına öznellik boyutu eklemiştir. Bakhtin'in diyalojik söylem kuramı ise bu yaratıcı süreci çok sesli, toplumsal etkileşim bağlamında düşünerek, Humboldt'un dildeki bireysel

üretkenliği toplumsal çoğulluk içinde yeniden konumlandırmıştır. Bu çerçevede, Humboldt'un düşüncesi, yalnızca tarihsel bir kuram olarak değil, çağdaş dil felsefesi ve kuramlarında izleri sürdürülebilen bir düşünsel kaynak olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, bu çalışma yalnızca iki kavram çiftini karşılaştırmakla kalmayıp, Humboldt'un dil anlayışının bugünkü dil felsefesi tartışmalarındaki yankılarını da görünür kılmıştır. Gelecek çalışmalar, bu yaklaşımların çağdaş dilbilim kuramlarıyla ilişkisini inceleyerek, kavram çiftlerinin güncel tartışmalara sağlayabileceği katkıları daha ayrıntılı biçimde açığa çıkarabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Aristoteles. (2014). *Metafizik* (A. Arslan, Çev.; 2. bs.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Bakhtin, M. (1975/1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays* (M. Holquist, Ed.; C. Emerson ve M. Holquist, Çev.). Austin: University of Texas Press.
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale, Tome I*. Paris: Gallimard.
- Bingöl, S. (2024). Wilhelm von Humboldt'da ulusal karakter ve dil ilişkisi. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 23(2), 487-510. <https://doi.org/10.20981/kaygi.1492672>
- Bopp, F. (1862). *A Comparative Grammar of the Sanskrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German, and Slavonic Languages* (Vol. 3). London: Williams and Norgate.
- Coseriu, E. (1958/1978). *Sincronía, diacronía e historia: El problema del cambio lingüístico* (3. bs.). Madrid: Gredos.
- Descartes, R. (1637/2009). *Discours de la méthode*. Paris: Flammarion.
- Humboldt, W. von. (1836/1988). *On Language: The Diversity of Human Language Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jakobson, R. (1960). Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (Ed.), *Style in language* (ss. 350–377). Cambridge, MA: MIT Press.
- Joseph, J. E. (2012). *Saussure*. Oxford: Oxford University Press.
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi – Edebiyat Kuramı I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kltr Yayınları.
- Lucy, J. A. (1992). *Language diversity and thought: A reformulation of the linguistic relativity hypothesis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Normand, C. (2000/2004). *Saussure*. Paris: Les Belles Lettres.
- Sapir, E. (1929). The status of linguistics as a science. *Language*, 5(4), 207–214. <https://doi.org/10.2307/409588>
- Saussure, F. de. (1916/1995). *Cours de linguistique générale* (C. Bally ve A. Sechehaye, Der.). Paris: Payot & Rivages.
- Schleicher, A. (1869). *Darwinism tested by the science of language*. London: John Camden Hotten.
- Tesnière, L. (1959). *lments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- Underhill, J. W. (2009). *Humboldt, Worldview and Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Vygotsky, L. (1934/1986). *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, MA: MIT Press.